

[URL:http://www.primeminister.kz/news/show/21/kazakhstan-rasshirjaet-geografiju-transportno-logisticheskoy-strategii/](http://www.primeminister.kz/news/show/21/kazakhstan-rasshirjaet-geografiju-transportno-logisticheskoy-strategii/) 26-12-2012 (accessed 15.03.2022)

16. The project "Kazakhstan - The New Silk Road", 2012. [e-resource]. URL:http://kazlogistics.kz/ru/media_center/interview/detail.php?id=577 (accessed 15.03.2022)

17. Stepanov N. S., Sokolovskaya E. A. The SCO and the EAEU as the basis of the future great Eurasian partnership // Discussion. 2018. Edition 89. P. 46-54.

УДК34.096

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕ ҰМЫТ БОЛУ ҚҰҚЫҒЫ: ДЕРЕКТЕРДІ ШЕКАРАДАН ТЫС ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қадыржанова Томирис Сәкенқызы

qadyrzhanova@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
Заң факультеті «Халықаралық құқық» мамандығының 1-курс магистранты
Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Ж.Т. Исакова

Цифрлық дәуірдің басталуымен қатар, Интернет желісі өміріміздің ауқымды бөлігін қамтиды. Тіптен, құқықтық қатынастар да электронды түрде жүргізілуде. Соған сәйкес, азаматтардың да жеке дербес деректері цифрлық операторларда өңделіп, базада жинақталатын болды. Электронды жүйеде, яғни операторларда сақталған деректерге кепілдік беру сенімсіздік тудырады. Өйткені, техникалық ақаулықтар болған жағдайда кез-келген сәтте әрбір жеке дербес деректер интернет желісінде немесе өзге де қосымшаларда бірден қолжетімді болуы мүмкін. Сонымен қатар, осындай сәтті пайдаланып кез келген адам қитұрқы әрекетке баруы мүмкін. Бір ғана батырманы басу арқылы жеке тұлға туралы ақпарат интернет желісінде ашық таралып, қолжетімді болу қаупі де бар. Ықтимал жағдайлардың бірі – жеке тұлғаға қатысты жалған мәліметтердің әдейі таратылуы. Осы сынды жағдайлардың құрбанына айналмас үшін Еуропалық Одақтың Деректерді қорғау бойынша жалпы регламентінің (GDPR) 17-бабында «деректерді жою құқығы» немесе «ұмыт болу құқығы» бекітілген.

Тақырыптың дамуы және зерттеу әдістері
Аталған «ұмыт болу» құқығы Қазақстан заңнамаларында әлі де қарастырылмағандықтан, бұл жөнінде ғылыми зерттеулер мен құқықтық талдаулар жоқтың қасы. Сондықтан осы мақала шетелдік ғылыми және теориялық материалдарды зерттеу әдісі арқылы негізделді. Логикалық әдіс «ұмыт болу» құқығының заң негізінде жүзеге асырылу мәселелерін құқықтық негіздеуде қолданылды.

ЕО деректерді қорғау туралы заңнамасы және сот практикасы
Конституциялық деңгейде ЕО бүкіл әлемдегі деректердің құпиялылығының ең озық стандарттарының бірін ұстанады. 2000 жылы қабылданған ЕО Негізгі құқықтар бойынша Хартиясы ЕО құқықтық жүйесінде деректерді қорғау құқығын Конституциялық тануды енгізді [1]. Хартияның 7-бабы «жеке және отбасылық өмірді құрметтеу» деп аталады және Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық конвенцияның 8-бабының мазмұнын растағанын, онда «әркімнің өзінің жеке және отбасылық өмірін, тұрғын үйін және коммуникациясын

құрметтеуге құқығы бар» деп жарияланғанын назарға ала отырып, Хартияның 8-бабы «жеке деректерді қорғау» деп аталады, яғни әркімнің өзіне қатысты жеке деректерді қорғауға құқығы бар. Мұндай деректер белгілі бір мақсаттарда және мүдделі тұлғаның келісімі негізінде немесе заңда көзделген қандай да бір басқа заңды негізде әділ өңделуге тиіс. Әр адам өзіне қатысты жиналған деректерге қол жеткізуге және оларды түзетуге құқылы. Бұл ережелердің сақталуы тәуелсіз орган тарапынан бақылауға жатады. 2009 жылы Лиссабон шарты күшіне енгеннен кейін Жарғы толық заңды күшке ие болды. Сонымен қатар, Лиссабон шарты деректерді қорғау құқығы қазір ЕО Конституциялық тәртібінде ойнайтын орталық рөлді растайтын тағы бір ережені енгізді [2]. ЕО-ның Жұмыс істеуі туралы шарттың 16-бабына сәйкес «әркім өзінің жеке мәліметтерін қорғауға құқылы».

Дәл осы ереже Еуропалық Парламент пен Кеңеске Одақ заңнамасының күшіне енетін «Одақтың мекемелері, органдары, агенттіктері, сондай-ақ мүше мемлекеттері қызметті жүзеге асыру кезінде жеке деректерді өңдеуге қатысты жеке тұлғаларды қорғау ережелерін және осындай деректердің еркін қозғалысына қатысты ережелерді белгілеуге» мүмкіндік береді. Бұл ережелерді сақтау тәуелсіз билік органдарының бақылауына жатады. Осылайша, заңнамалық деңгейде ЕО 1990-шы жылдардан бастап деректерді қорғаудың жан-жақты жүйесіне ие болды. 1995 жылы қабылданған Деректерді қорғау Директивасы мүше мемлекеттер үшін «жеке тұлғалардың негізгі құқықтары мен бостандықтарын, атап айтқанда олардың жеке деректерді өңдеуге қатысты жеке өміріне қол сұғылмаушылық құқығын қорғау» үшін ұзақ мерзімді міндеттемелерді енгізді. Деректерді қорғау Директивасында кодталған принциптер 2001 жылы Еуропалық деректерді қорғау органын құрған ЕО органдарының, ведомстволарының және агенттіктерінің жеке деректерді өңдеуіне қатысты жеке тұлғаларды қорғау туралы Қаулы арқылы ЕО мекемелеріне таратылды [3]. Бұдан басқа, ЕО-ның жекелеген заңнамалық актілері электрондық коммуникациялар, сондай-ақ қылмыстық істер бойынша полиция мен сот органдарының ынтымақтастығы сияқты нақты секторларда деректердің құпиялылығын қорғауды кеңейтті. Нәтижесінде, 2016 жылы Еуропалық парламент пен Кеңес ЕО-ның жұмыс істеуі туралы шарттың 16-бабына сүйене отырып, Деректерді қорғау бойынша жалпы регламентін (GDPR) қабылдады және сонымен бірге қылмыстық істерге немесе қылмыстық жазаларды орындауға байланысты жеке деректерді өңдеуге қатысты жеке тұлғаларды қорғау туралы директива қабылдады. Деректерді қорғау бойынша жалпы регламенті Деректерді қорғау туралы директиваны жаһандану сын - тегеуріндері мен жылдам технологиялық дамуды ескере отырып жаңартылған деректерді қорғау үшін неғұрлым жетілдірілген негізді қамтамасыз ету мақсатында ЕО-ға мүше барлық мемлекеттер үшін тікелей және біркелкі міндетті шаралармен алмастырды [4].

Ақырында, заңды деңгейде Еуропалық сот өзінің сот практикасы аясында Адам құқықтары жөніндегі сот рөлін сенімді түрде орындай отырып, деректерді қорғауды қолдайды [5]. Атап айтқанда, негізгі құқықтар Хартиясына сүйене отырып, Еуропалық сот өзінің бұрынғы сот практикасын кеңейтті және деректердің құпиялылығын қорғаудың жоғары стандартын қамтамасыз етті: 1) тігінен, яғни мүше мемлекеттерге қатысты; 2) көлденеңінен, яғни ЕО-ның саяси тармақтарына қатысты; сондай-ақ 3) диагональ бойынша, яғни дербес деректерді өңдеу кезінде тиісті өкілеттіктері бар жеке компанияларға қатысты. Біріншіден, Еуропалық сот Хартияның 8-бабы және ЕО-ның Жұмыс істеуі туралы шарттың 16-бабы деректерді қорғау органдарының толығымен тәуелсіз болуын және өз заңнамасында осы мақсатты қамтамасыз ете алмайтын мүше мемлекеттерге қарсы шешім қабылдауды және деректерді қорғау құқығын бұза отырып, бақылау шараларын енгізетін ұлттық заңнаманы алып тастауды талап етеді деп шешті. Екіншіден, Еуропалық сот Хартияның 7 және 8-баптары деректер субъектілеріне жүйелі мемлекеттік қадағалау практикасынан қорғану құқығын береді және осылайша ЕО-ның негізгі заңнамасына сәйкес келмейтін, жеке

деректерді құқық қорғау мақсатында сақтауды талап ететін деректерді сақтау туралы директивасы ретінде ЕО мен Канада арасында жасалған «Жолаушылар аттарын тіркеу туралы» деректерді жинауды көздейтін халықаралық келісімнің күшін жойды. Үшіншіден, Еуропалық сот сонымен қатар ЕО-ның ішкі нарығында қызмет көрсететін ІТ-провайдерлерді ЕО-ның деректерді қорғау туралы заңдарына бағындыру және деректер субъектілеріне берілетін қорғау шараларын кеңейту арқылы технологиялық компанияларға қатысты деректерді қорғаудың жоғары стандарттарын қолданды [6].

Дәл осы тұрғыда Еуропалық сот «ұмыт болу» құқығын мойындады, ол кейінірек Деректерді қорғау бойынша жалпы регламентінде (GDPR) бекітіліп, бірқатар басқа соттармен қабылданды. *Еуропалық Одақтың Деректерді қорғау бойынша жалпы регламентін экстерриториялық қолдану* Еуропалық сот 2014 жылдың мамыр айында *Google Spain SL v. AEPD* ісінде «ұмыт болу құқығын» тануға маңызды қадам жасады [7].

Іс сол кезде Google мен AEPD, яғни Испанияның деректерді қорғау агенттігі, арасындағы ішкі істерде қолданылған Деректерді қорғау туралы директивасына түсіндірме беруге қатысты болды. Испания азаматының айтуынша, AEPD Google-дан өтініш берушіге қатысты ақпаратқа сілтемелерді іздеу жүйесінен жоюды талап етті, себебі оған деректерді қорғау заңы қолданылады. Google бірнеше мәселелерді Еуропалық сотқа жіберуге шешім қабылдаған испан соттарындағы әкімшілік шешімге қарсы шықты.

Еуропалық сот өз шешімінде деректер субъектілерінің онлайн-контентті жоюды талап ете алатын жаңа құқығын және сәйкесінше іздеу жүйесі операторының осы тұлғаға қатысты ақпаратты қамтитын веб-беттерге сілтемелер мен көрсетілетін нәтижелер тізімінен үшінші тарап жариялаған шағымданушы тұлғаға қатысты деректері алып тастау міндетін мойындады [8]. Қаулыда Еуропалық сот Google сияқты іздеу жүйелерін Деректерді қорғау туралы директивасына сәйкес жеке деректерді өңдеуші және бақылаушы ретінде жіктеу керек деп шешті. Испаниядағы «Google ісі» бойынша Еуропалық соттың шешімі ЕО заңнамасында ұмыт болу құқығын толық кодификациялауға жол ашты. Негізінде, Еуропалық Одақтың Деректерді қорғау бойынша жалпы регламентінің (GDPR) 17-бабында «жою құқығы (ұмыт болу құқығы)»: «..деректер субъектісі бақылаушыдан өзіне қатысты жеке деректерді жоюды негізсіз кідіртусіз алуға құқылы және бақылаушы жеке деректерді негізсіз кідіртпей жоюға міндетті» делінген. Дәл осы ереже өшіру құқығының келесі жағдайларда қолданылатынын түсіндіреді: «..а) жеке деректер өңделу мақсаттарына байланысты ендігі қажет емес болған кезде; б) субъект деректерді өңдеуге берген келісімін кері қайтарып алған кезде; с) субъект деректерді өңдеуге қарсы болған кезде; d) жеке деректер заңсыз өңделген кезде...». Сонымен қатар, Деректерді қорғау бойынша жалпы регламенттің 17 (2) - бабына сәйкес «..егер контроллер дербес деректерді жария етсе және 1-тармаққа сәйкес дербес деректерді жою шағымданушы субъектпен талап етілсе, контроллер мүмкін болатын барлық технологияларды қолдана отырып және енгізу құнын ескере отырып, ақылға қонымды шараларды қабылдауы керек». Деректерді қорғау бойынша жалпы регламенттің 17 (3) – бабына сәйкес «өшіру құқығы» деректер өңделуге тиіс болатын мынадай жағдайларда қолданылмайды: «..а) сөз бостандығы мен ақпарат бостандығы құқығын жүзеге асыру үшін; б) қоғамдық мүдделердегі заңды міндеттемелерді орындау барысында және қоғамдық денсаулыққа, ғылыми немесе тарихи зерттеулерге және құқықтық қорғауға байланысты бірқатар басқа таңдаулы себептерге байланысты...».

Ұмыт болу құқығына қатысты Еуропалық соттың прецеденттік құқығы Германияның ұлттық соттарында іс жүргізу барысында үлгі ретінде назарға алынған болатын. 2019 жылдың қарашасында Германияның федералдық конституциялық соты жеке тұлға мен хабар тарату корпорациясы арасындағы талап қоюшы тұлғаға қатысты онлайн ақпаратқа

сілтемелерді жою туралы істе ЕО заңнамасындағы ұмыт болу құқығы туралы норманы қолдану арқылы шешім шығарды [9]. Сот атап өткендей, іс ЕО заңнамасымен толығымен үйлестірілген заңнамаға бағынатындықтан, істі қарау барысында сотпен ЕО негізгі құқықтарды қорғау стандарттары қолданылады. Соңғы бірнеше жыл ішінде ЕО-ның деректерді қорғау шеңбері ЕО юрисдикциясынан тыс жерлерде біртіндеп кеңейе түсті. Бір жағынан, Еуропалық сот үшінші елдерде бар деректерді қорғау стандарттарын қайта қарады, бұл ЕО-дан осындай үшінші елге жеке деректерді жіберуге рұқсат беру үшін жеткілікті болды ма, жоқ па, соны шешті. Бұл ЕО стандартына сәйкес оның ішкі стандарттарын көтеру үшін қысым жасады. *Schrems* ісіндегі шешімде, атап айтқанда, Еуропалық сот Еуропалық комиссияның қауіпсіз айлақ туралы шешімін қарастырып, АҚШ-тың деректерді қорғау стандарттары тиісті деңгейде қорғауды қамтамасыз етеді деп таныды, сондықтан жеке компанияларға Атлант арқылы деректерді жіберуге рұқсат берді. Алайда, АҚШ-тағы жаппай бақылаудың әсеріне байланысты АҚШ-та заңнама мен практика жеке деректердің тиісті қорғалуын қамтамасыз етпейді деген қаулыға келіп, бастапқы шешімнің күшін жойды [10].

Facebook қолданушысы өз дербес деректерінің қажетті деңгейде қорғалмайтындығына және оған қатысты ақпараттар АҚШ үшін қолжетімді әрі ашық екеніне наразылығын білдірген шағымына шешім ретінде шығарылған Еуропалық соттың қаулысы: ЕО мен АҚШ-ты жеке деректерді қорғаудың қосымша кепілдіктерін, соның ішінде ұлттық қауіпсіздік мақсатында берілетін жеке деректерге қол жеткізуге және пайдалануға шектеулерді, сондай-ақ осы деректердің заңсыз әрекеттерден тиімді қорғалуын қамтамасыз ететін қадағалау және қалпына келтіру тетіктерін қайта қарауға мәжбүр етті. Бұл жайында Комиссияның «Құпиялылық қалқаны» деп аталатын адекваттық туралы жаңа шешімінде кодификацияланған [11]. ЕО бүкіл әлемде деректерді қорғау бойынша алдыңғы қатарда. ЕО Деректерді қорғау бойынша жалпы регламенті (GDPR) бүгінгі күні деректердің құпиялылығы үшін ең толық және жетілдірілген нормативтік-құқықтық базаны ұсынады, ал Еуропалық сот цифрлық дәуірде адам құқықтарын қорғаудың прогрессивті прецеденттік заңын, соның ішінде ұмыт болу құқығын да қалыптастырды. ЕО құқығының бұл принциптері, әсіресе, салыстырмалы мысал ретінде, оның ішінде ұлттық соттарда жиі қолданылады. Мысалы, неміс *Bundesverfassungsgericht*, біз көріп отырғанымыздай, жақында неміс Заңына ЕО үлгісінде ұмыт болу құқығын енгізді, осылайша, ең болмағанда, ЕО құқығының деректерді қорғау саласындағы жетекші парадигма ретіндегі рөлін мойындады. Алайда, ЕО-ның Деректерді қорғау бойынша жалпы регламентінде бекітілген ұмыт болу құқығы юрисдикция шекараларына қатысты мәселеге көбірек тап болады.

ЕО тұрғысынан ЕО-ның негізгі құқықтарын экстерриториялық қолдану толық және тиімді қорғауды қамтамасыз ету және айналып өту қаупін болдырмау тәсілі ретінде қарастырылады. Алайда, ЕО-дан тыс деректерді қорғау туралы Заңның қолданылуы халықаралық сыпайылық пен жаһандық әртүрлілікті құрметтеу қағидаттарына қайшы келетін бірқатар проблемаларды тудырады. ЕО Деректерді қорғау бойынша жалпы регламентінің ережелерін экстерриториялық қолдану мәселесі Еуропалық сот шығарған соңғы екі сот шешімінің негізінде болды: *Google v. CNIL* және *Glawischnig-Piesczek v. Facebook*. Еуропалық сот аталған істерде ұмыт болу құқығы мен жала жабу мазмұнын жою міндеттемесі барлық әлем елдерінде бар ма, жоқ па деген мәселені қарастырды. Бірінші жағдайда, Еуропалық сот жою міндеттемесін тек ЕО-ға мүше мемлекеттерге ғана қатысты деп шешсе, ал екінші жағдайда бүкіл әлем бойынша деректердің ашық таралуына тыйым салды. Дегенмен, екі жағдайда да Еуропалық сот өз шешімдерінің трансшекаралық салдарын түсінетінін және трансұлттық әртүрлілік пен халықаралық қауымдастықты мойындау қажеттілігін көрсетті, осылайша ЕО-ның деректерін қорғау заңнамасын ЕО аумағынан тыс жерлерде реттеу үшін прагматикалық шешімдер тапты.

Қорытынды. Мақалада көрсетілгендей, Еуропалық соттың алдында тұрған мәселелер тек Еуропаға ғана тән емес. Австралия мен Канада сияқты басқа юрисдикциялар да цифрлық

құқықтарды шекара арқылы қалай қорғауға болады деген дилеммаға тап болды. Теориялық тұрғыдан алғанда, заманауи цифрлық қоғам жаһандық бола отырып, әлемдік ережелерді қажет етеді. Дегенмен, деректерді қорғау стандарттарын экстерриториялық қолдану айтарлықтай қиындықтар туғызады. Шындығында, цифрлық дәуірде құпиялылықты қорғау – құқықтық жүйелердің өз шекараларынан тыс деректерді қорғаудың жоғары стандарттарын енгізу әрекеттері арасындағы шиеленісті және осылайша «империализмнің» нысаны ретінде қарастырылуы мүмкін басқа құқықтық жүйелердің талаптары, деректерге қатысты өз билігін растау үшін жүйелер - егемендік арасындағы шиеленісті ашып көрсетуде. Осы тұрғыда мемлекеттер деректерді қорғаудың трансұлттық стандарттарына ықпал ететін жалпы халықаралық құқықтық нормаларды әзірлеуге ұмтылуы керек. Мойындау керек, бұл оңай шаруа емес. Дегенмен, бұл әсіресе либералдық демократиялар арасында және кем дегенде трансатлантикалық контекстте зерттелуі керек нәрсе. Олардың айырмашылықтарына қарамастан, ЕО, Канада және Австралия, сондай-ақ АҚШ сияқты юрисдикциялар құпиялылықты қорғау қажеттілігіне ұқсас алаңдаушылықпен бөліседі. Осылайша, трансұлттық цифрлық құпиялылық ережелерін әзірлеу, оның ішінде ұмыт болу құқығына қатысты өзара қолайлы талаптарды белгілеу құпиялылықтың цифрлық дәуірде де қорғалған құқық болып қалуын қамтамасыз етудің ең тиімді жолы болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Maria Tzanou Data Protection as a Fundamental Right Next to Privacy? 'Reconstructing' a Not so New Right // International Data Privacy Law — 2013, Vol. 3, No. 2, pp. 89 URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3076415
2. Стефано Родота Деректерді қорғау негізгі құқық ретінде // Деректерді қорғауды қайта қарастыру — 77 басылым — 2009. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4020-9498-9_3
3. Хилке Хиджманс Еуропалық деректерді қорғау жөніндегі қадағалау органы // Тәуелсіз органмен басқарылатын ЕО мекемелері — 2006. URL: <https://kluwerlawonline.com/JournalIssue/Common+Market+Law+Review/43.5/2033>
4. Вивиан Рединг Конфиденциальность завтрашнего дня: Предстоящая реформа защиты данных в Европейском Союзе // International Data Privacy Law, Volume 1, Issue 1, February 2011, Pages 3–5 — 2011. URL: <https://academic.oup.com/idpl/article/1/1/3/759666>
5. Federico Fabbrini The EU Charter of Fundamental Rights and the Rights to Data Privacy: The EU Court of Justice as a Human Rights Court // Oxford, Hart Publishing No. 19 — 2015. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2576214
6. Эдоардо Селесте Цифровой конституционализм: Новая систематическая теория // 33 INTERNATIONAL REVIEW OF LAW, COMPUTERS & TECHNOLOGY C. 82 — 2019. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13600869.2019.1562604#:~:text='Digital%20constitutionalism'%20is%20an%20appealing,unitary%20picture%20of%20this%20notion.>
7. Case C-131/12 Google Spain v APED // judgment of May 13, 2014 — ECLI:EU:C:2014:317. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62012CJ0131>
8. Eleni Frantziou Further Developments in the Right to Be Forgotten // 14 HUM. RIGHTS L.REV. C. 761 — 2014. URL: <https://academic.oup.com/hrlr/article/14/4/761/644686>
9. BVerfG, Order of the First Senate of 6 November 2019 // 1 BvR 276/17 - paras. 1-142, URL: http://www.bverfg.de/e/rs20191106_1bvr027617en.html
10. Case C-362/14 Schrems // judgment of Oct. 6 — 2015, ECLI:EU:C:2015:650. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-362/14>

УДК 341.1/8

О СТАТУСЕ БЕЖЕНЦЕВ И ВЫНУЖДЕННЫХ ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Мухамбетова Индира Сальдосовна

Indira.m15051998@gmail.com

Магистрант кафедры международного права ЕНУ им. Л.Н. Гумилёва, Нур-Султан,
Казахстан

Научный руководитель – д.ю.н., профессор Е.М. Абайдельдинов

По официальным данным Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ ООН), даже пандемия COVID-19 не смогла остановить поток насильственных перемещений. При этом закрытие границ из-за пандемии усугубило положение, создало новые угрозы, усилило существующие риски и уязвимости. Более 1% населения мира сегодня может быть отнесено к насильственно перемещенным лицам. К середине 2021 года их количество превысило 84 миллионов человек (больше всех страдают дети, на долю которых приходится 42%). В их числе – 21 миллион беженцев, примерно 55 миллионов внутренне перемещенных лиц, 4,4 миллионов искателей убежища, а также лиц без гражданства [1].

Не вызывает сомнений тот факт, что актуальность темы правового статуса беженцев и вынужденных переселенцев напрямую связана с обеспечением прав и свобод человека. В частности, в контексте дальнейшего изложения, речь идет о праве на свободу передвижения, праве покинуть любую страну, в том числе собственную, и возвращаться в свою страну, праве на убежище, праве не подвергаться принудительному возвращению. Проблема правового положения беженцев и вынужденных переселенцев приобретает сегодня особую остроту под воздействием миграционного кризиса, экологических катастроф, насилия и вооруженных конфликтов, вспыхивающих в разных регионах мира. При этом исследователи отмечают относительную молодость миграционного законодательства, в целом, сложность регулирования столь изменчивого и подвижного явления, а также недостаток исследований именно в правовом поле. Современные реалии таковы, что законодательство, регулирующее проблемы вынужденной миграции населения, нуждается в значительных доработках. Необходим дальнейший поиск эффективных средств защиты этих уязвимых групп населения и оказания им помощи.

Традиционно, с экономической точки зрения, территориальные перемещения или миграция рассматривается как положительное явление. Она способствует перераспределению трудовых ресурсов, выравниванию экономических показателей, росту ВВП, культурному взаимообмену и пр. Теоретические аспекты миграции хорошо разработаны в рамках социологии, демографии, экономической науки. Но анализ литературы показывает, что до сих пор отсутствует юридически согласованное определение термина «миграция», особенно в отношении вынужденной или насильственной миграции. Это связано со сложностью самого феномена, комплексностью факторов, его порождающих.